

Bruk og kast, forbrukersamfunnet, overflodssamfunnet er karakteristikk av vår samtid. Hva skjer med alt vi kjøper, bruker og forbruker, forkaster og kaster? *Ingen ting forsvinner* er tittelen på en utstilling som åpnet våren 2007 på Norsk Folkemuseum. I samarbeid med Fretex, som feiret hundreårsjubileum i 2005, ville Folkemuseet rette oppmerksomheten mot temaene *bruk – forbruk – gjenbruk* og sette dem inn i en historisk sammenheng.

I dette nummeret av By og bygd har vi invitert elleve forfattere til å reflektere over hvordan folks forhold til ting har endret seg. Ting kan i dag endre betydning på kort tid. Det som var moderne for et halvt år siden, har nå mistet enhver sosial eksistensberettigelse. De tingene som ingen ville kjøpe på loppemarked for noen få år siden, blir nå trukket fram som tidløse design-ikoner. Klær og andre ting som kastes, kan bli som nye på Fretex.

I denne innledningen vil vi kort presentere de ulike artiklene og vise hva vi legger i begrepene bruk, forbruk og gjenbruk. En av artiklene handler spesielt om forbruk, nærmere bestemt om kunnskapsgrunnlaget for framveksten av forbrukersamfunnet på 1900-tallet. De øvrige forfatterne har valgt å legge hovedvekten på gjenbruk. Gjenbruk kan imidlertid ikke ses uavhengig av bruk og forbruk.

BRUK – FORBRUK – GJENBRUK I HISTORISK PERSPEKTIV

Bruk er den konkrete håndteringen av utstyr, verktøy og varer. Hvor lenge noe kan brukes har variert historisk. Før var det en dyd av nødvendighet å forlenge tingenes liv så lenge som mulig. Gikk noe i stykker, måtte det repareres, og det krevde kunnskap. Tidligere var det en selvfølge at jenter lærte å stoppe og lappe på skolen. I dagens skole lærer barn om kunsthistorie og arkitektur, men de lærer ikke å sy i en knapp. Hva skjer den dagen du mister en knapp og ikke klarer å sy den på igjen? Da er det lettere å kaste og kjøpe nytt. Det er jo så billig! Mye av det som blir produsert i dag, er dessuten vanskelig å reparere, og det er også vanskelig å få tak i reservedeler.

Forbruk er å bruke opp varer og tjenester både bokstavelig og sosialt. Ting blir funksjonelt ubrukelige når de er gått i stykker eller er fysisk utslitt, men de kan også bli oppbrukt sosialt, estetisk eller symbolsk. Grupper med høy sosial status, høy kulturell kapital eller god økonomi har gjennom tidene ønsket å skille seg ut gjennom forbruk av luksusgjenstander. Luksus er ikke lenger nødvendigvis forbeholdt en liten gruppe, men er blitt mer og mer tilgjengelig for folk flest. Kanskje kan vi si at det har skjedd en demokratisering av luksus?

Det er forskjell på velferd og velstand; Midt i utstillingen "Ingenting forsvinner" bygde vi en stor søppelhaug som kun består av kasserte ting som er helt i orden og i noen tilfeller ubrukte.

Foto:
Anne-Lise Reinsfelt
Norsk Folkemuseum

Klinket lokk på porseleensfat fra Bing og Grøndahl 1915. Et tema i utstillingen "Ingenting forsvinner" var at reparasjon forlenger brukstiden til gjenstander, som ved stopping og lapping, klinking av porselen og reparasjon av møbler.

Foto:
Norsk Folkemuseum

Vi har mange ting i hjemmene våre, fordi vi kjøper mye. Og vi kjøper mye fordi vi har råd til det, og fordi det forventes av oss. Vi forventes å fornye oss; å stille opp i nye klær, ha det siste i teknologisk og elektronisk utstyr, kunne vise fram ny innredning. Vi ønsker å vise hvem vi er gjennom de tingene vi omgir oss med. Samtidig kaster vi mye, fordi vi er blitt lei tingene våre, fordi de er blitt umoderne eller fordi vi rett og slett ikke har plass til dem lenger. Det å kaste ting er blitt en viktig del av hjemmets vedlikehold.

Vi blir stadig fristet til å kjøpe mer. Det kan vi fordi varer blir produsert i andre deler av verden, der lønningene er lavere enn her. Dette gjør varene billigere for oss. At frakten fører med seg økt forurensning, vises ikke i prisen vi betaler. Konsekvensene av den formidable forbruksveksten er ikke vanskelig å få øye på. Før måtte vi ta vare på tingene for å overleve, i dag må vi kaste for å overleve. I Norge kaster vi 130 000 tonn tekstiler hvert år. Av dette tar Fretex seg av 11 000 tonn. I tillegg kaster vi 9 000 tonn klær i husholdningsavfallet, noe som har blitt et stort avfallsproblem. Hva er det som er skjedd? Mens det før var viktig å ta godt vare på tingene, drukner vi i dag i søppel.

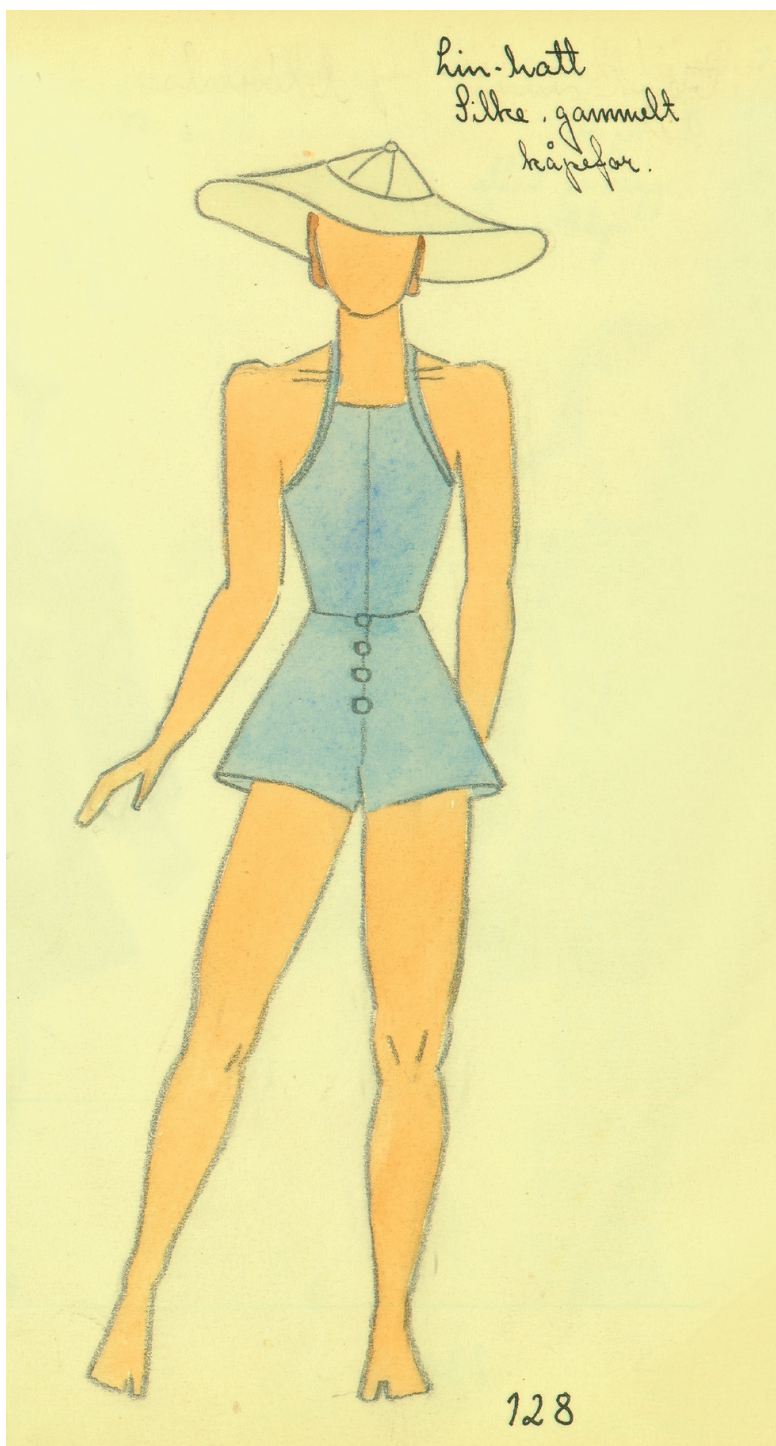
Det som er blitt til "søppel" for en, kan for en annen framstå som "nytt". *Gjenbruk* er å utnytte ting på nye og annerledes måter og forlenge deres liv. Det er å gi en gjenstand nytt liv ved å ta den i bruk enten som noe annet eller med samme funksjon som før.

TING FÅR NYTT LIV

Et gjennomgangstema i dette nummeret av By og bygd er hvordan ting får nytt liv. Dette kan skje på flere måter. Brukte ting kan inngå i nye sammenhenger. Ting kan vise hvem vi er, de kan omformes til noe helt annet enn de opprinnelig var, eller de kan repareres og tas vare på så lenge som mulig.

Ett tonn tekstiler – bare en brøkdel av det Fretex får inn som bare i Oslo utgjør hele 16 tonn hver eneste dag.

Foto:
Anne-Lise Reinsfelt
Norsk Folkemuseum

Dette er en av Sophie Cowards akvareller som viser at hun har forvandlet et kåpefor til en soldrakt.

Den har påskriften: "Lin-hatt. Silke, gammelt kåpefor. Sommeren 1935."

Flere av artiklene viser hvordan ting som er verdiløse for noen, kan få verdi for andre. *Birte Sandvik* peker på at gjenstander henvist til kjeller og loft som verdiløst skrot, kan vise seg å være uvurderlige skatter for et museum. Slike ting kan være akkurat den detaljen som trengs for å gjenskape et troverdig og tidsriktig miljø, for eksempel fra 1965. Men også loppemarkeder er et mulighetenes marked for gjenstander og mennesker, skriver *Rønnaug Wergeland Krog*. Her blir gjenstander vraket og forkastet, eller valgt ut og kan slik oppnå varig verdi. Ting fra fortida som får mulighet til å bli med inn i framtida, er også tema for *Torunn Kojan Bøes* artikkel. Gamle ting som har mistet sin opprinnelige funksjon, kan inngå i nye sammenhenger i moderne hjem. En gammel rokk blir pyntegjenstand i stua.

Ting får ny verdi ut fra den betydning mennesker tillegger dem. For å vise hvem du er, kan estetiske valg av brukte gjenstander være vel så viktige som valg av nye merkevarer. Besøkere på loppemarkeder ønsker kanskje å vise at de er opptatt av gjenbruk, mens jakten på antikviteter kanskje mer dreier seg om å utforme en særegen hjemmeinnredningssmak. I en artikkel om retromarkedet viser *Charlotte Bik Bandlien* hvordan en liten gruppe personer med stor kulturell kapital skiller seg ut gjennom trendy designmøbler. Men den symbolske og sosiale verdien av designikoner blir brukt opp så snart de blir assosiert med det folkelige. Estetiske og symbolske verdier er knyttet til sosiale vurderinger.

Gjenbruk dreier seg ikke bare om å kjøpe brukt, men også om å omforme ting. *Kari-Anne Pedersen* har tatt for seg draktakvarellene til Sophie Coward og har vist hvordan hun med utgangspunkt i klær som ble omsydd opp til flere ganger, utformet en individuell klesstil. Etter hvert som Sophie sydde om sine plagg, ble de til noe helt annet enn det de opprinnelig hadde vært. Et kåpefôr kunne for eksempel forvandles til en lekker soldrakt.

En dimensjon ved gjenbruk er at det er estetiske uttrykk for kreativitet. *Kristin Aase* viser at Fretex ikke bare henvender seg til folk som er opptatt av gjenbruk, men også av mote. Ved å skape nytt av brukt, kan Fretex tilby trendy moteklær samtidig som de ansatte får bruke sine kreative evner. Aase viser det nesten magiske i Fretex' virksomhet. Resirkulering og redesign brukes for å føre mennesker som har falt utenom tilbake til arbeidslivet.

Gleden ved å skape noe nytt og fargerikt av gamle filler, er tema for *Anne Grete Sandstads* artikkel om filleryetradisjonen. Mens veving av filleryer tradisjonelt har skjedd i et samspill mellom skaperevne og estetisk sans på den ene siden og kunnskaper og ferdigheter på den andre, kan filler og andre brukte ting også danne utgangspunkt for rene kunstneriske uttrykk, slik *Inger Johanne Rasmussen* viser i sin personlige fortelling om kunst av brukt.

Historisk sett kan ei fillerye ses som et slutt punkt i forlengelsen av tingenens liv. Før et plagg ble redusert til filler, hadde det gått gjennom ulike faser fra nytt til brukt til slitt og utslitt. *Ingun Grimstad Klepp* har sett på teknikker for å reparere tekstiler, og hvordan de har endret seg i løpet av 1900-tallet. Håndarbeidsbøker og ukeblader ga gode råd til kvinner om hvordan de skulle ta vare på klærne sine. Samtidig flommet ukebladene over av reklame

som skulle lokke dem til kjøpe flere klær. Hvordan ”kjøpefesten” er blitt regissert, er tema for *Christine Myrvangs* artikkel. Hun går tilbake til mellomkrigstida og viser hvordan reklamen ble vitenskapeliggjort og profesjonalisert for å bryte ned ”kjøpemotstanden” til folk.

Vi har valgt å gi siste ordet til *Jan Risan* i Frelsesarmeen. Han setter resirkulering og gjenbruk inn i en større ideologisk sammenheng. For Frelsesarmeen var det viktig å ta vare på skaperverket. Tanken bak Elevator, forløperen til Fretex, var ”å heve folket opp fra nøden”. Det var ikke bare ting som fikk nytt liv, men også mennesker. Profesjonell resirkulasjon og gjenbruk av ting ga mennesker nye muligheter og tro på framtida.

Forholdet mellom bruk, forbruk og gjenbruk har et etisk aspekt. I større sammenheng handler det om nasjonal og internasjonal ressursbruk. På et individuelt nivå oppfattes gjenbruk av mange som en mer etisk akseptabel form for forbruk enn bruk og kast av nyproduserte varer. Gjenbruk – å handle brukt eller bruke ting på nye måter – er en viktig faktor for å få til et mer etisk forbruk. Istedenfor å kaste ting og redusere dem til ”søppel”, kan de gjenskapes som ”nye” enten for en selv eller for andre. Med denne boka har vi ønsket å få folk til å tenke over tingene de omgir seg med og hvordan de gjør det. Vi har også villet inspirere til å se hvilke muligheter ting har for å få nytt liv i en ny sammenheng.

GLIMT FRA UTSTILLINGEN ”INGEN TING FORSVINNER”

Vårt forhold til bruk har endret seg over tid. Før 1950-tallet ble de fleste klær brukt i mange år, først til pent og senere som hverdags- og arbeidsklær. Håndarbeidsundervisningen for piker la stor vekt på lapping og stopping. At det var kunnskap om dette i familien var viktig for familiens økonomi.

De to silkekjolene er laget av eksklusiv spitalfields silke fra ca. 1750, som er omsydd flere omganger. (By og bygd, nr. 28, s. 99)

Foto:

Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum

Å gi form til det kasserte har en etisk, økonomisk og estetisk verdi som overstiger bruksverdien. Redesign er et miljøvennlig alternativ til en forurensende produksjon som gir store mengder avfall.

Foto:
Anne-Lise Reinsfelt
Norsk Folkemuseum

To antrekk av kunstneren Maria Rodrigues.

Foto:
Anne-Lise Reinsfelt
Norsk Folkemuseum

Antrekket til venstre er fra UFFO-design. Overdelen er en treningsbukse satt opp-ned. Overdelen til høyre er laget av Peter Løchstøer til boken "Såpe" utgitt av Fretex i 2002.

Foto:
Anne-Lise Reinsfelt
Norsk Folkemuseum

I 1960 var en hermelinjakke en uopnåelig drøm for de fleste.

På 1700 og 1800-tallet var sølvkanner og gullbelagte porselensurner eksempler på luksus.

Folkeliggjøring
av luksus.

I dag er det mulig
å kjøpe seg en
luksusveske fra Louis
Vuitton, og samtidig
være kledd i rimelige
moteklær.

Foto:
Anne-Lise Reinsfelt
Norsk Folkemuseum

Siste nytt i teknologi blir i dag raskt utdatert av ny teknologi og erstattet av nye modeller. Hva gjør det med avfallsmengden vår?

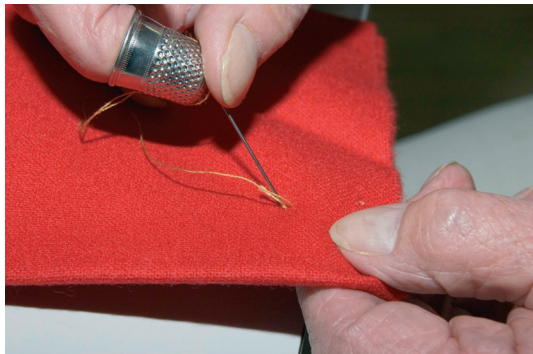
Foto: Anne-Lise Reinsfelt
Norsk Folkemuseum

HVORDAN DU SYR I EN KNAPP

Utstyr du trenger: Synål, sytråd, knapp og saks.

Du begynner på baksiden av plagget med å feste tråden. Sy to sting oppå hverandre, stikk nålen gjennom stoffet ut på forsiden, og gjennom et hull i knappen.

La det være litt avstand mellom stoffet og knappen. Dette kalles hals. Sy tre ganger opp og ned i hvert hull, gjennom knappen og stoffet. Hvis det er fire hull som på denne knappen, blir det et kryss på toppen når du har sydd ferdig.

Ta nålen ut mellom stoffet og knappen, og surr tråden flere ganger rundt halsen.

Ta nålen ut til baksiden, og sy tre sting oppå hverandre for å feste tråden til slutt.

Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum

